

Tihanyi Dominika
DLA értekezés tézisei

**KREATÍV STRATÉGIÁK ÉS A KÖZTÉRI MŰVÉSZET
SZEREPE A VÁROSREHABILITÁCIÓBAN**

Témavezető: Mónus János

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Doktori Iskola
Budapest, 2012.

Témafelvetés

Magyarországon a rendszerváltozás óta ahhoz hasonló társadalmi és kulturális változások tanúi lehetünk, mint amilyenek a nyugati világban már az elmúlt évszázad alatt lezajlottak. A globalizáció, a befektetés-alapú urbanizációs folyamatok, a technológiai fejlődés és a fogyasztói társadalom kialakulásának következtében elsősorban a városokra jellemző izolációs hatások egyre szembetűnőbbek. Ebben a közegben az együttműködés hiánya, valamint a történések feletti kontroll elvesztése egyre inkább az érdektelenség és a homogenizáció irányába vezetnek, holott másutt már az együttműködés és az egyediség egyre jobban felértékelődik, így a globális világban a lokális értékeken és igényeken alapuló tervezés is. Kérdés, hogy milyen eszközökkel lehet változtatni ezen a helyzeten? További kérdés, hogy az építészet, illetve művészet képes-e aktívan hozzájárulni e helyzet megváltoztatásához?

A doktori kutatás célja

A fenti kérdésekre választ keresve a doktori kutatás, a város élıhetősége kapcsán az izoláció városi, társadalmi-kulturális vonatkozásából indul ki, és az együttműködés lehetséges módjait mutatja be. Egyrészt a kutatás célja feltárni, hogy milyen tájépítészeti, művészeti eszközök, kreatív stratégiák segítségével és milyen keretek közt bontakoztathatóak ki – a város belakását elősegítendő – olyan kommunikációs platformok, melyek a viszonyrendszerek rekonstruálására alkalmasak, egyaránt emberi és környezeti vonatkozásban. Elsősorban nyugati példák segítségével, célja bemutatni, hogy egyre kontrolláltabb világunkban hogyan lehet „szabad tereket” létrehozni, melyek a viszonyok terét szűkítve az emberek közti együttműködést támogatják. Másrészt a kutatás célja –magyar vonatkozásban – egy lehetséges új módszert bemutatni arra vonatkozólag, hogy milyen módon kapcsolhatóak be művészeti elgondolások a rehabilitáció illetve a városfejlesztés folyamatába, amelyek az együttműködés idejét és terét hivatottak megteremteni, és a városalakítási folyamatok flexibilisebbé tételét szolgálják.

Az elméleti kutatás felépítése

Doktori munkám első felében elméleti oldalról alapozom meg mestermunkámat. Az elméleti kutatás első fejezete az izoláció problematikájából indul ki, majd a városrehabilitáció kulturális-társadalmi és környezeti vonatkozásait tárgyalja. Itt olyan városépítészeti és köztértervezési stratégiák kerülnek bemutatásra, melyek az izolációból fakadó problémák (pl. az együttműködés hiánya, mint a legfontosabb, magyar vonatkozású probléma) kezelésében vállalnak aktív szerepet, és melyek utat mutatnak egy, a

XXI. században elkerülhetetlennek tűnő paradigmaváltás felé a városfejlesztésben. A második fejezet a köztéri művészet szerepbővülését mutatja be, arra a lényegi összefüggésre koncentrálva, mely szerint a közterekhez hasonlóan maga a művészet is – a hagyományos reprezentációt szolgáló szerepével vagy az önreflexióval szemben – egy új minőségben jelenik meg. Az első két fejezet a köztéri művészet mai szerepvállalása és a városrehabilitációs folyamatok szerepváltozása közt vonható párhuzamot tárja fel, – a városok élhetőbbé tételének szempontrendszerre mentén, – melynek eredményeképpen a két terület összefonódásának alapvető okai kerülnek megfogalmazásra. A harmadik fejezetben a köztéri művészeti akciók városrehabilitációs folyamatokhoz való kapcsolódási módjainak elemzése során, az élhető városi mindennapok megteremtésére és a helyteremtés lényegére koncentrálva, a folyamatalapúság, mint művészeti stratégia kerül bemutatásra. Egyúttal bevezetésre kerül a kulturális kerettervezés elmélete, mely a rehabilitációs folyamatok szempontjából a fenntarthatóság társadalmi és fizikai vonatkozásában próbál részt vállalni.

A mestermunka felépítése

Mestermunkámat az „Ön itt áll!” c. köztéri művészeti munka, valamint a Palotanegyed rehabilitációjával szoros összefüggésrendszerben kialakított köztéri művészeti akciósor képezi. Mestermunkám első eleme, az Orthófotó játék, mint önálló dialógust indukáló köztéri művészeti munka kerül bemutatásra. Annak szemléltetésére irányul a munka, hogy a városi környezetben egy adott interaktív művészeti intervenció a befogadás terét modellezve valóban képes az emberek közti viszonyokat új megközelítésbe helyezni – még ha csak egy rövid időre is. Mestermunkám második eleme a bemutatott elmélet gyakorlati, akcióterületi szintű megvalósításának lehetőségét mutatja be a VIII. kerület Palotanegyed elnevezésű területén. Arra a felvetésre próbál minta lenni, hogy a városban egymástól függetlenül létrejövő művészeti intervenciók helyett egy adott területen létrehozott összefüggő akciók láncolata akupunktúrás pontok összességéként, az adott városrészt hatásosan képes aktivizálni. A négy éves munka során létrejött, tizenkét akcióval tartalmazó, a rehabilitáció társadalmi-gazdasági és környezeti törekvéseivel is összefüggő rendszert képező akciósor célja a Palotanegyed területét egy folyamatosan változó interaktív galériává változtatni, – a lakókat is aktivizálva a folyamatban –, annak érdekében, hogy a közterek élettel teljenek meg, a figyelem a lokális értékekre illetve a hely potenciáljára irányuljon, és a helyi hálózatosodás és az együttműködés feltételei erősödjenek. Az akciók lényegében a szabad terek közösségteremtő szerepét próbálják művészeti eszközökkel modellezni, annak fontosságára irányítva a figyelmet.

Doktori tézisek

1. Az együttműködés szükségszerűsége a 21. században

A városok fejlődésével járó felgyorsult életmód, a technológiai fejlődés, a mobilitás és az urbanizációs folyamatok mind az emberek közti izolációt erősítik, illetve az emberek közti együttműködés, tehát a kooperáció kialakulásának lehetőségét nehezítik, melynek egyik manifesztációja a városi terek *nem-helyekké* válása. Ebben a szituációban az együttműködés feltételeinek megteremtése és a kollektív részvétel előmozdító nyilvános interakciók, – melyek a kisközösségi identitás erősítésében vállalnak fontos szerepet –, növekvő társadalmi jelentőséggel bírnak. Egyúttal az élő illetve élhető város és a befogadó társadalmi légkör kialakításában is aktív részt vállalnak.

2. Paradigmaváltás tapasztalható a városépítészetben

A 21. század elején az ipari korszakhoz hasonló jelentőségű paradigmaváltás tapasztalható a városépítészetben, amely során a város már, mint organikus rendszer kerül értelmezésre. A városfejlesztésben/rehabilitációban a hosszútávú és az összefüggő gazdasági-ökológiai-társadalmi rendszerben való gondolkodás kerül előtérbe, egyre inkább érvényesülnek a társadalmi-kulturális szempontok, amelyek szorosan összefonódnak a „jó” (érzékeny, jelentésteli, demokratikus) közterek, mint közjó létrehozásával. Felismerésre kerül, hogy a közterek megújítása az egész városra kihat szociális és gazdasági értelemben is, így azok – a múlt századhoz hasonlóan – a városmegújítás katalizátoraivá, a helyi közösségek újraélesztésének színtereivé, a fizikai és pszichikai jólét egyik garanciájává, a participatív helyi demokrácia arénájává válnak.

3. Bővül a köztéri művészet szerepe: megjelenik a társadalmilag elkötelezett művészet

A rehabilitációs folyamatokhoz és a közterekhez hasonlóan a művészet is – a hagyományos, reprezentációt szolgáló szerepével és az önreflexióval szemben – egy új kontextusban jelenik meg, ahol szintén előtérbe kerülnek a társadalmi szempontok. A nyolcvanas évekre nyugaton elterjedő társadalmilag elkötelezett köztéri művészet kísérletezik, bevonja az embereket, dialógust indukál, lehetséges világokat modellez, szabad tereket alkot a fogyasztói terekben, rekonstruálja azokat a kommunikációs tereket, amik folyamatosan tűnnek el. Aktív szerepet vállal egyfelől a társadalom néma figuráinak reprezentálásában, másrészt a közösségi/társadalmi folyamatokban, illetve a közösségépítésben történő részvételben. A városépítészeti vonatkozás szempontjából megállapítható, hogy a társadalmilag elkötelezett művészet,

mint a társadalmi folyamatokat támogató, kulturális aktivitást produkáló tevékenység jó eszköze lehet a helyteremtésnek: jelentések, használatok, és formák létrehozásában segíthet.

4. Az építészet értelmezhető, mint social-public/civic art forma

A nyolcvanas évektől a társadalmilag elkötelezett köztéri művészet, – mint az élet rekonstruálására irányuló tevékenység –, egyre nagyobb jelenlétének tanúi lehetünk a városi életben, melynek fontosságát mára az építészek is felismerik. Egyre jellemzőbbé válik, hogy vegyes művész-építész csapatok hoznak létre olyan köztéri beavatkozásokat, melyek a tervezést megelőzően a lokális értékek és a helyiek igényeinek felkutatását illetve azok modellezését teszik lehetővé, a helyieket is bevonva a folyamatba. Ez esetekben a művészeti/építészeti jelenlét ereje annak folyamatosságában – az egy helyben töltött idő több éves megnyújtásában – látható, ahol a helyiekkel együtt a művészek/építészek is állampolgárként vesznek részt társadalmi folyamatokban, melynek eredményeként a folyamat közvetlen/valós szereplőivé válnak. Ennél fogva hívhatjuk e megközelítést „civic art”-nak.

5. Jelenlét – Beágyazottság – Folyamatalapúság, mint munkamódszer

A hosszú távú jelenlét a helyiek, a tervezők és a létrehozott művek beágyazottságát garantálja. Egy adott környék életének szerves részévé válásával a művészek/építészek azt folyamatosan, autentikus módon tudják inspirálni. A folyamatos alkotói jelenlét a megismerés, és a folyamatokba történő beleszólás lehetőségét teremti meg, és segíti a hálózatosodás kialakulását, mely egyben a helyi szerveződés és a részvételi tervezés alapja is. Az ilyen együttműködések során létrejövő kreatív intervenciók jelentősen hozzájárulhatnak egy szűkebb vagy tágabb közösség jövőjének megváltoztatásához, jövőképeinek kialakításához. Ennek terét és idejét hivatott megteremteni a folyamatalapú gondolkodás, mely a városi rehabilitációt kiegészítve jó alapot képezhet a fenntarthatóságnak annak társadalmi aspektusát illetően.

6. Az elő-rehabilitáció, mint folyamat alapú művészeti stratégia

Az elő-rehabilitáció célja a rehabilitációs folyamatok nyitottabbá és flexibilisebbé tétele, az embereket bevonó, a visszacsatolás lehetőségét megteremtő köztéri művészeti akciólánc beiktatásán keresztül. Az akciók a terület mélyebb megismerését, a lokális értékek felkutatását, és ehhez kapcsolódó arculati elemek megfogalmazását teszik lehetővé az átalakulás folyamatában aktivizálva, és érdekeltté téve a helyi lakosságot. Egy városrész megújítása kapcsán a kisléptékű, folyamatosan jelen lévő köztéri akciók továbbá megteremthetik azt a lehetőséget, melynek köszönhetően az emberek közti kommunikáció, és ezen keresztül a helyi szerveződések elindulhatnak. Ezáltal elképzelhetővé válhat egy kétirányú, dialógikus folyamat beindítása az érintettek közt egy városrész megújítása kapcsán. Az elő-rehabilitáció a folyamatos visszacsatolások által, a belső megújulás terét és idejét teremti meg, melyet a rehabilitációs folyamatok önmagukban nem képesek. A stratégia lényege minél több ideig jelen lenni, és minél több akciót létrehozni egy adott, jól körülhatárolható és belátható területen. Célja elősegíteni azt a kulturális kisközösségi identitást, mely alapját képezheti a rehabilitációnak, illetve az új állapot fenntarthatóságának.

7. A kulturális kerettervezés hatékony segítség a rehabilitációs folyamatokban

A kulturális kerettervezés a folyamat alapú művészeti stratégiát leíró módszer, mely a kulturális értékek felfedezését, és azok mindennapi életbe integrálását teszi lehetővé. A metodika keretet biztosít a folyamat során kialakuló, egymást inspirálva létrejövő public art elemek rehabilitációhoz szorosan köthető tartalmi kidolgozásához, szisztematikus felépítéséhez, és ütemezéséhez, így garantálva a lokális értékek és potenciálok felkutatását célzó public art akciók, és ezen keresztül a helyi kreativitás és tudás integrálását a megújítás folyamatába, mely által igények és érzelmek jelennek meg a tervezésben. A kifejezés egy olyan tanulási folyamatot takar, mely során jövőbeli lehetőségek kerülnek feltérképezésre és megfogalmazásra. A kulturális kerettervezés a rehabilitációs folyamatok szerves részeként potenciálisan egy közösség jövőjének alakításában, új kulturális alapokon nyugvó célok megfogalmazásában segíthet. A rehabilitáció folyamatát kísérve tehát a társadalmilag és kulturálisan gazdag, és beágyazott helyek teremtését hivatott segíteni.

A mestermunkában bemutatott "Ön itt áll!" című orthofotó játék és a Palotanegyed területén létrehozott köztéri művészeti akciólánc keretében létrejött munkák: A Palotanegyed területét kijelölő aszfalt festés akció / Élő galéria projekt / Városi tornapálya / Belső udvar-program